(خطباتِ عید الاضحی)

فرمودہ

سیّدنا حضرت مرزا بشیر الدین محمود احمد المصلح الموعود

خلیفۃ المسیح الثانی

جلد ۲

زیرِ اہتمام

فضلِ عمر فاؤنڈیشن

خُطباتِ عیدُالاضحیٰ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
نَحْمَدُہٗ وَنُصَلِّیْ عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ ؛ وَعَلٰی عَبْدِہِ الْمَسِیْحِ الْمَوْعُوْدِ

پیش لفظ

اللہ تعالیٰ کے فضل اور اس کی دی ہوئی توفیق سے حضرت فضلِ عمر المصلح الموعود رضی اللہ عنہ کے نہایت ہی لطیف اور پُرمعارف خطبات کی دوسری جلد احباب جماعت کی خدمت میں پیش کرنے کی سعادت نصیب ہو رہی ہے۔ فالحمد للہ علیٰ ذالک۔

پہلی جلد حضرت المصلح الموعود رضی اللہ عنہ کے خطبات عید الفطر پر مشتمل تھی۔ اس دوسری جلد میں خطبات عید الاضحیٰ کا مجموعہ پیش کیا جا رہا ہے اور کوشش کی گئی ہے کہ ان خطبات میں جو حوالہ جات آتے ہیں یا جو تاریخی واقعات اور علمی وادبی نکات بیان کئے گئے ہیں انکے اصل ماخذ کی نشان دہی کر دی جائے۔ اس سلسلہ میں جو حوالے نہیں مل سکے ان کی جگہ خالی چھوڑ دی گئی ہے تاکہ بعد میں حوالہ مل جانے پر اسے مکمل کر دیا جائے۔ ان خطبات کے عناوین مندرجہ فہرس تدوین کے وقت مضمون کی مناسبت سے تجویز کئے گئے ہیں تاکہ قارئین آسانی کے ساتھ استفادہ کر سکیں۔

حضرت خلیفۃ المسیح الثانی رضی اللہ عنہ کے ۱۹۱۴ء میں مسندِ خلافت پر متمکن ہونے سے لیکر ۱۹۵۸ء تک کے خطبات سلسلہ وار درج کئے گئے ہیں۔ ایک خطبہ خلافت سے پہلے کا ہے جسے ابتداء میں درج کیا گیا ہے۔ اس عرصہ میں حضور رضی اللہ عنہ نے جس سال خطبہ نہیں دیا یا اگر دیا ہے اور وہ کسی وجہ سے الفضل میں شائع نہیں ہو سکا، الفضل نے اس کا خلاصہ شائع کر دیا ہے تو اس کا بھی اپنے اپنے مقام پر الگ طور پر ذکر کر دیا گیا ہے۔

اللہ تعالیٰ کے حضور ہماری عاجزانہ دُعا ہے کہ وہ اس حقیر کوشش کو اپنے فضلوں سے نوازے۔ اسے ہمارے لئے دینی و دنیوی برکات کا موجب بنائے اور اس قیمتی خزانے سے صحیح رنگ میں فائدہ اُٹھانے کی توفیق عطا فرمائے۔ آمین۔

اس کتاب کی تدوین کا کام بورڈ آف ڈائریکٹرز فضلِ عمر فاؤنڈیشن کی خواہش کے مطابق محترم صاحبزادہ مرزا طاہر احمد صاحب کی نگرانی میں انجام پایا۔

خطبات کی نقل کے لئے مولانا سلطان احمد صاحب پیر کوٹی نے، مسودہ کی نظرِ ثانی اور ترتیب و حواشی کی تکمیل کے لئے محترم یوسف سلیم صاحب ایم۔ اے نے نہایت محنت اور اخلاص سے خدمات سر انجام دیں۔ فجزاھم اللہ تعالیٰ احسن الجزاء۔

بریگیڈیئر (ریٹائرڈ) اقبال احمد شمیم
سیکرٹری فضلِ عمر فاؤنڈیشن۔ ربوہ

"یہ صاف بات ہے کہ جتنا بڑا کوئی انسان بنتا ہے اُتنی ہی زیادہ اُسے اس مرتبہ تک پہنچنے کے لئے قربانی کرنی پڑتی ہے۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے قربانی کی۔ خدا تعالیٰ نے اس قربانی کے بدلے اُن کی اولاد کو بے نظیر ترقی دی۔ اگر تم بھی چاہتے ہو کہ تمہاری اولاد ترقی کرے تو تم بھی اپنی اولاد کو قربان کرو۔ اس سے ایسی محبت نہ کرو جو تم کو ان کی اصلاح اور علوم کے سکھانے سے باز رکھے اور تم اُن کی نگرانی چھوڑ دو۔ اگر تمہیں یہ خواہش ہے کہ تمہاری نسل بڑھے اور ترقی کرے تو بجائے ان کے آرام اور آسائش کی فکر کے ان کی روحانی تربیت کرنی چاہیئے۔ اگر ہم چاہتے ہیں کہ ہماری اولاد ترقی کرے اور آسمان کے ستاروں کی طرح گنی نہ جائے تو اس کا ایک ہی ذریعہ ہے کہ ہم اپنی اولاد کو بچپن میں آوارہ، آرام طلب، کاہل اور سست نہ بنائیں بلکہ ان کے اعمال اور اخلاق کی پوری نگرانی کریں۔" (خطبہ عید الاضحیٰ فرمودہ ۲ جولائی ۱۹۲۵ء)

"میں اپنی جماعت کو نصیحت کرتا ہوں کہ وہ حضرت ابراہیم علیہ السلام کے واقعہ اور اس عید سے سبق سیکھے۔ اگر آپ لوگ چاہتے ہیں کہ آپ کو ہمیشہ سکھ حاصل ہو اور آپ کے مرنے کے بعد بھی آپ کی عیدیں ختم نہ ہوں تو آپ اپنے بچوں کو قربان کریں اور اُن کو دُنیا کی ہر قسم کی مشقت برداشت کرنے کی عادت ڈالیں تاکہ وہ دین اور اسلام کے جھنڈے کو بلند کرنے کے لئے کسی تکلیف اور مشقت سے خوف نہ کھائیں۔" (خطبہ عید الاضحیٰ فرمودہ ۲ جولائی ۱۹۲۵ء)

فہرستِ عناوین

نمبر شمار	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ

نمبر شمار	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ

اشاریہ خطباتِ محمودؓ

جلد دوم

کتابیات : BIBLIOGRAPHY

قرآن کریم

الفاتحہ ۱ : ۳۷۵

البقرہ ۲ : ۷-۲۴-۳۸-۶۹-۷۸-۱۱۰-۱۱۸-۱۳۲-۱۹۵-۲۵۵-۲۶۳-۳۳۵-۳۷۵

آل عمران ۳ : ۱۳-۵۲-۱۸۶-۲۶۴-۳۷۵

النساء ۴ : ۵۲-۱۷۲-۲۳۱-۳۷۵-۳۹۶

المائدہ ۵ : ۳۷-۵۹-۱۳۲-۲۷۵-۳۷۵

الانعام ۶ : ۱۶۳-۳۷۵

الاعراف ۷ : ۵۲-۱۹۵-۲۵۵-۳۲۶-۳۷۵

الانفال ۸ : ۱۱

التوبہ ۹ : ۳۷-۱۶۳-۱۷۲-۱۹۵-۲۳۱-۲۵۵-۳۳۰

یونس ۱۰ : ۵۳

ہود ۱۱ : ۲-۵۲-۱۱۸-۱۶۳-۲۰۷-۳۱۷

یوسف ۱۲ : ۲۹۴

ابراہیم ۱۴ : ۷-۲۳-۲۴-۳۸-۶۸-۹۰-۱۴۷-۱۶۳-۱۷۲-۲۳۱-۲۶۴-۳۱۷-۳۸۴-۳۸۷-۳۹۶

مریم ۱۹ : ۳۸

طٰہٰ ۲۰ : ۶۹

الانبیاء ۲۱ : ۵۲-۷۸-۱۱۸-۱۶۳-۱۹۵-۲۷۵-۳۹۶

الحج ۲۲ : ۷-۱۳-۱۶۳-۲۶۳-۲۶۴-۳۹۶

الفرقان ۲۵ : ۵۲

الشعراء ۲۶ : ۱۶۴

العنکبوت ۲۹ : ۷۸

تفاسیر قرآن کریم

تفسیر فتح البیان مصنفہ ابوالفضل شہاب الدین السید محمود الالوسی البغدادی جلد ۱۰ : ۳۶
تفسیر کبیر مصنفہ امام فخر الدین رازیؒ جلد ۴ : ۲۵۵

جلد ۸ : ۳۶ - ۳۷

تفسیر ابن کثیر (حاشیہ بر تفسیر فتح البیان مؤلفہ نواب صدیق حسن خاں) جلد ۲ : ۲۹۷

مصنفہ حافظ عماد الدین ابوالفداء اسمٰعیل بن عمر ابن کثیر جلد ۱۰ : ۳۶ - ۳۷

تفسیر الکشاف مصنفہ امام ابوالقاسم جار اللہ محمود بن عمر الزمخشری الخوارزمی جلد ۲ : ۱۶۴

تفسیر روح البیان مولفہ شیخ اسمٰعیل حقی البروسوی جلد ۷ : ۱۸۷

تفسیر ابن جریر مصنفہ امام ابوجعفر محمد بن جریر الطبری جلد ۱۱ : ۳۳۵

تفسیر کبیر مصنفہ حضرت مرزا بشیر الدین محمود احمد خلیفۃ المسیح الثانیؓ جلد ۵ حصہ سوم ۳۴۹

قدسی العرفان تفسیر سورۃ النجم من القرآن مصنفہ محمد نوزی : ۱۱۸ - ۱۶۳

ارض القرآن مؤلفہ سید سلیمان ندوی جلد اول ۲۳۰ - ۲۳۱

انوار انبیاء ادارہ تصنیف و تالیف لاہور ناشر شیخ غلام علی اینڈ سنز ۷ - ۲۳۱

کتب احادیث وفقہ

جامع صحیح بخاری مؤلفہ امام ابوعبداللہ محمد بن اسمٰعیل بخاری ۲ - ۷ - ۲۳ - ۲۴ - ۳۶ - ۳۷ -
۳۸ - ۵۳ - ۵۹ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۴ - ۷۸ - ۸۹ - ۹۵ - ۱۱۵ -
۱۲۷ - ۱۳۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۷۲ - ۲۰۷ - ۲۳۱ - ۲۴۳ - ۲۵۵
۲۶۴ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۹۴ - ۳۰۵ - ۳۳۵ - ۳۴۹ - ۳۹۶

صحیح مسلم مؤلفہ امام ابوالحسین مسلم بن الحجاج بن مسلم القشیری ۲ - ۳۶ - ۳۸ - ۷۴ - ۱۱۰
۱۴۷ - ۲۴۳ - ۳۴۹ - ۳۶۳

جامع ترمذی و شمائل ترمذی مؤلفہ ابوعیسیٰ محمد بن عیسیٰ الترمذی ۲ - ۳۷ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۹
۷۴ - ۷۸ - ۱۲۷ - ۱۳۰ - ۱۶۴ - ۱۸۷ - ۲۹۴ - ۳۳۵

سنن ابی داؤد مولفہ ابی داؤد سلیمان بن الاشعث السجستانی ۱۳ - ۳۷ - ۷۴ - ۹۰ - ۱۱۵
۱۴۷ - ۱۸۷ - ۲۳۰ - ۲۶۴ - ۲۹۴

سنن نسائی مؤلفہ امام ابوعبدالرحمٰن احمد بن شعیب بن علی النسائی ۷۴ - ۱۲۶ - ۳۱۶
سنن ابن ماجہ مؤلفہ حافظ ابوعبداللہ محمد بن یزید القزوینی ابن ماجہ ۷ - ۳۷ - ۲۳۰ - ۲۵۵ - ۲۹۴
۳۰۵ - ۳۲۵ - ۳۴۹ - ۴۰۳

موطا امام مالک مؤلفہ ابو عبداللہ مالک بن انس ۲۳۱ - ۲۴۳ - ۲۹۴

زرقانی شرح موطا امام مالک مؤلفہ محمد بن عبدالباقی بن یوسف الزرقانی جلد ۱ ۱۴۷

مسند احمد بن حنبل مؤلفہ امام ابو عبداللہ احمد بن محمد بن حنبل جلد ۱ : ۵۹

جلد ۴ : ۱۸۷

مشکوٰۃ المصابیح مؤلفہ محمد بن عبداللہ التبریزی ۳۶ - ۴ - ۷۴

مرقاۃ شرح مشکوٰۃ المصابیح للعلامہ علی بن سلطان محمد القاری جلد ۲ : ۳۲۶

مجمع بحار الانوار مؤلفہ الشیخ محمد طاہر ۲۳ - ۱۲۷ - ۱۷۱ - ۱۹۵

کنز العمال مؤلفہ الشیخ علاؤ الدین علی المتقی بن حسام الدین الہندی جلد ۶ : ۲۵۵

السنن الکبریٰ مؤلفہ ابوبکر احمد بن الحسین بن علی البیہقی جلد ۳ : ۷۴ - ۱۴۷ - ۲۴۳ - ۲۶۴

۲۹۴ - ۳۱۶

جلد ۵ : ۵۹ - ۶۸

الخصائص الکبریٰ علامہ جلال الدین عبدالرحمٰن بن ابی بکر السیوطی جلد ۱ : ۲۰۷

سنن دارمی مؤلفہ امام ابو محمد عبداللہ بن عبدالرحمٰن الدارمی جلد ۱ : ۶۸ جلد ۲ : ۱۴۵

سنن دارقطنی مؤلفہ علی بن عمر الدارقطنی مطبوعہ قاہرہ ۱۹۶۶ء جلد ۲ : ۲۹۴

المنتقی من اخبار المصطفےٰ مولفہ ابو البرکات عبدالسلام بن تیمیۃ الحرانی ۱۴۷

المصنف للحافظ ابی بکر عبدالرزاق بن ہمام الصنعانی مطبوعہ بیروت ۱۹۷۱ء جلد ۳ : ۱۴۷

کشف الغمہ مولفہ الشیخ عبدالوہاب الشعرانی جلد ۱ مطبوعہ مصر ۲۹۴

المغنی لابن قدامہ مولفہ ابو احمد عبداللہ بن احمد بن محمد بن قدامہ ۱۴۷

کتاب الفقہ علی المذاہب الاربعۃ مولفہ عبدالرحمٰن الجزیری جلد ۱ : ۲۷۴ - ۲۹۴ - ۳۳۵ - ۳۶۲

نیل الاوطار مصنفہ محمد بن علی الشوکانی جلد ۲ : ۲۰۷

جلد ۳ : ۷۴ - ۱۴۷ - ۲۰۷

فقہ احمدیہ حصہ اول ۷۴

"عید کی قربانیاں" مصنفہ حضرت مرزا بشیر احمد صاحب ایم اے رضی اللہ عنہ ۳۰۵

کتب حضرت مسیح موعود علیہ السلام

حقیقۃ الوحی ۱۳ - ۹۴ - ۱۷۳

تحفہ گولڑویہ ۱۳ ـ ۱۴۵

خطبہ الہامیہ ۷ ـ ۱۳ ـ ۳۶ ـ ۳۸ ـ ۱۷۱

الاستفتاء ۲۴

براہین احمدیہ حصّہ پنجم ۲۴ ـ ۱۴۰ ـ ۱۹۵

فتح اسلام ۲۴ ـ ۱۴۵ ـ ۱۶۴ ـ ۲۳۲

ایک غلطی کا ازالہ ۳۸

آئینہ کمالات اسلام ۵۲

الوصیت مطبوعہ ۱۹۶۱ء ۱۱۱

تریاق القلوب ۱۱۸

بشیر احمد ـ شریف احمد اور مبارکہ کی آمین ۱۶۴ ـ ۲۷۵

اعجاز احمدی ۲۷۵

تذکرہ (مجموعہ الہامات و رؤیا و کشوف حضرت مسیح موعود علیہ السلام) طبع سوم ۳۸ ـ ۵۲ ـ ۱۴۰ ـ ۱۹۵ ـ ۲۸۱ ـ ۳۲۶ ـ ۳۳۵ ـ ۳۴۹

تبلیغ رسالت جلد ۶ : ۳۸
جلد ۱۰ : ۱۴۷

ملفوظات جلد ۱ : ۲۷۵
جلد ۳ : ۱۳
جلد ۴ : ۱۴۰
جلد ۶ : ۱۸۷
جلد ۷ : ۱۳ ـ ۲۴
جلد ۸ : ۲۴ ـ ۲۶۴
جلد ۹ : ۱۱۰
جلد ۱۰ : ۲۴

کتب سیرت، تاریخ و تصوّف

سیرت المہدی مصنفہ حضرت مرزا بشیر احمد صاحبؓ ایم۔اے حصّہ دوم ۱۷۲ ـ ۳۴۹
حصّہ سوم ۲۴

السیرۃ الامام ابی محمد عبدالملک ابن ہشام جلد ۱ : ۹۰ — ۲۷۴
جلد ۲ : ۳۷ — ۲۷۴
جلد ۳ : ۳۷
ذکر حبیب مؤلفہ حضرت مفتی محمد صادق صاحب رضی اللہ عنہ ۳۳۵
سیرت ابن ہشام (اردو ترجمہ از شیخ محمد اسمٰعیل صاحب پانی پتی) ۵۲ — ۵۳ — ۲۷۴
السیرۃ الحلبیہ مؤلفہ علامہ علی بن برہان الدین الحلبی جلد ۱ : ۹۰ — ۲۳۱
جلد ۲ : ۵۳ — ۲۷۴
تاریخ الخمیس مصنفہ علامہ الشیخ حسین بن محمد بن الحسن الدیار بکری جلد ۱ : ۶۹ — ۱۶۴ — ۲۳۰ — ۲۵۵ — ۲۷۴ — ۳۰۵
جلد ۲ : ۳۲۵ — ۳۲۶
نور الیقین فی سیرۃ خیر المرسلین مصنفہ محمد خضری ۹۰
حیاۃ النبیؐ مصنفہ شیخ یعقوب علی عرفانی حصہ سوم ۱۸
حیات نور الدینؓ مطبوعہ دسمبر ۱۹۲۲ء ۲۶۴
حیاتِ نور مصنفہ شیخ عبدالقادر صاحب ۲۶۴
تزک بٹلری مترجمہ مولوی محمد ابراہیم علی چشتی ۲۸۱
سیرۃ النبی صلے اللہ علیہ وسلم مولفہ علامہ شبلی نعمانی جلد اوّل ۳۷۶
سوانح احمدی مصنفہ محمد جعفر تھانیسری ۳۹۶
کتاب الطبقات الکبیر مرتبہ طبقات ابن سعد مصنفہ محمد بن سعد کاتب الواقدی جلد ۱ : ۳۷ — ۶۸ — ۹۰
جلد ۳ : ۳۷ — ۶۸
تاریخ کامل مؤلفہ الشیخ ابی الحسن علی بن ابی المکرم الشیبانی المعروف ابن الاثیر
جلد ۲ : ۳۷ — ۲۵۵ — ۲۷۴ — ۳۶۳ — ۳۷۶ — ۳۸۴
جلد ۳ : ۳۷
جلد ۴ : ۲۳۲
معجم البلدان مؤلفہ ابوعبداللہ یاقوت بن عبداللہ الحموی جلد ۳ : ۳۷
جلد ۸ : ۱۳۷ — ۲۵۵
اسد الغابہ فی معرفۃ الصحابہ مؤلفہ ابن الاثیر جلد ۱ : ۳۶۳
جلد ۲ : ۳۸ — ۱۱۱ — ۳۲۶
جلد ۳ : ۲۷۴ — ۳۸۴

خلاصۃ التواریخ مصنفہ سجان رائے بٹالوی ۵۲

منتخب اللباب (مغلیہ دورِ حکومت) مصنفہ خافی خاں مترجمہ محمود احمد فاروقی جلد ۱ : ۵۲

تاریخ ہندوستان مصنفہ شمس العلماء مولوی ذکاء اللہ جلد ۳ : ۵۲

تاریخ طبری مؤلفہ ابی جعفر محمد بن جریر الطبری جلد ۱ : ۶۸-۱۲۳-۱۶۴-۲۷۴

جلد ۲ : ۶۹-۹۰-۲۵۵-۳۷۶

جلد ۳ : ۵۳-۹۰-۳۸۴

جلد ۷ : ۱۸۶

ابو الانبیاء حضرت ابراہیم علیہ السلام مصنفہ علامہ عباس محمود العقاد المصری مترجمہ راغب رحمانی

۶۸ - ۱۱۸ - ۱۳۲

زرقانی شرح المواہب اللدنیہ مؤلفہ امام علامہ محمد بن عبدالباقی الزرقانی جلد ۱ : ۶۹-۹۰-۲۳۱-

۲۵۵-۲۷۴-۳۶۳

جلد ۱ : ۲۰۷-۲۳۱-۳۷۶

زاد المعاد للامام علامہ شمس الدین ابی عبداللہ محمد بن عبدالمالک المشہور بابن قیم جلد ۱ : ۹۰

کتاب الاصابہ فی تمییز الصحابہ مؤلفہ شہاب الدین احمد بن علی المشہور بابن حجر العسقلانی جلد ۵ : ۹۰

جلد ۶ : ۳۶۳

جلد ۹ : ۱۸۶

فتوح الشام واقدی جلد ۱ : ۱۱۱

الفاروق مؤلفہ علامہ شبلی نعمانی ۱۱۱

طبقات الشافعیۃ الکبریٰ مؤلفہ شیخ الاسلام تاج الدین السبکی جلد ۲ : ۱۳۲

تفریح الازکیا فی احوال الانبیاء مؤلفہ مولوی ابو الحسن کاکوروی جلد ۱ : ۱۶۳

الاستیعاب فی معرفۃ الاصحاب للحافظ ابی عمر یوسف بن عبداللہ المعروف بابن عبدالبر النمری القرطبیؒ

جلد ۲ : ۱۸۶

تاریخ ابن خلدون موسومہ بہ تاریخ الانبیاء مترجمہ علامہ حکیم احمد حسین الہ آبادی جلد ۱ : ۲۳۱

جلد ۲ : ۲۷۴

بحار الانوار مؤلفہ علامہ باقر مجلسی (یکے از شیعہ کتب) جلد ۱۰ : ۲۳۲

تاریخ احمدیت مؤلفہ مولانا دوست محمد صاحب شاہد فاضل جلد ۲ : ۲۶۴

جلد ۳ : ۳۸۴

جلد ۴ : ۲۶۴-۳۶۲-۴۰۴

تاریخ احمدیت مؤلفہ مولانا دوست محمد صاحب شاہد فاضل جلد ۵ : ۷۹ - ۲۹۴
جلد ۷ : ۳۴۹
جلد ۸ : ۴۰۳
جلد ۱۰ : ۲۹۴
جلد ۱۱ : ۳۱۷
جلد ۱۲ : ۴۰۳
اصحاب احمد مؤلفہ ملک صلاح الدین صاحب ایم۔اے جلد ۲ : ۲۶۴
جلد ۳ : ۳۸۴
انسائیکلوپیڈیا تاریخ عالم مؤلفہ ولیم ایل لینگر مترجمہ غلام رسول مہر جلد ۱ : ۳۲۶
جلد ۲ : ۳۲۶
البدایہ والنہایہ مؤلفہ ابن الاثیر جلد ۷ : ۳۸۴
بھارت کا بحران مصنفہ رونلڈ سیگل مترجمہ حسن عابدی ۱۹۵
مثنوی مولانا روم دفتر چہارم ۷۸
تذکرۃ الاولیاء مترجمہ عبدالرحمٰن شوق مطبوعہ لاہور ۷۸
سفینۃ الاولیاء مصنفہ دارا شکوہ ۱۱۰
نیا تذکرۃ الاولیاء مؤلفہ رئیس احمد جعفری ۱۱۰ - ۱۶۴ - ۱۸۶ - ۳۴۹
گلدستہ کرامات مطبوعہ لاہور ۱۹۵۵ء ۱۱۰
تذکرہ اولیائے ہند جلد ۳ : ۱۸۶
تذکرۃ الاولیاء ناشر ملک چنن دین وغیرہ تاجر کتب کشمیری بازار لاہور ۱۸۶
موج کوثر مطبوعہ فیروز سنز لاہور ۱۹۰۵ء ۴۰۱ - ۴۰۲
تعبیر الرؤیاء مصنفہ امام محمد ابن سیرین مترجمہ سید حبیب احمد ہاشمی ۱۸۷
تعطیر الانام مؤلفہ الشیخ عبدالغنی النابلسی جزو اول ۲۵۶
خیر المجالس مرتبہ حمید شاعر القلندر ۱۲۷ - ۱۷۱
نزہۃ المجالس و منتخب النفائس مصنفہ عبدالرحمٰن الصفوری جلد ۲ : ۵۳ - ۱۷۲ - ۲۴۳
کتاب تحفۃ المجالس و نزہت المجالس مؤلفہ علامہ جلال الدین السیوطیؒ ۲۴۳

کتبِ ادب، کلام و عقائد

مجانی الادب فی حدائق العرب جزء ثانی ۲۴

دیوان غالب مطبوعہ ۱۹۶۰ء ۳۸-۳۸۴

دیوان حسان بن ثابت مع شرح مطبوعہ مصر ۱۹۲۹ء ۵۲

آبِ حیات مصنفہ مولانا محمد حسین آزاد ۲۸۵-۲۹۴

انتخاب ضرب الامثال و الحکم فارسی مؤلفہ آقائے علی اکبر ۳۳۵

الملل و النحل مصنفہ امام ابی الفتح محمد بن عبدالکریم الشہرستانی جلد ۳: ۱۴۷-۲۰۷-۲۵۵

الیواقیت والجواہر مصنفہ امام عبدالوہاب شعرانی جلد ۲: ۳۹۶

حُسنُ الاُسوۃِ بما ثبت من اللہ ورسولہ فی النسوۃِ مؤلفہ نواب محمد صدیق حسن خان ۱۳۰۱ھ ۲۷۵

لُغات

لسان العرب للامام العلامہ ابن منظور جلد ۷: ۲۵۵

جلد ۱۴: ۱۳

المفردات فی غریب القرآن للامام راغب الاصفہانی ۳۶-۳۷-۱۹۵-۲۰۷-۲۷۵

محیط المحیط مؤلفہ المعلم بطرس البستانی جلد ۲: ۱۹۵

تاج العروس للامام ابی الفیض السید محمد مرتضیٰ الحسینی جلد ۳: ۲۷۵

جلد ۸: ۲۰۷

المنجد ۱۲۷-۱۶۴

فرہنگ آصفیہ مطبوعہ ۱۹۰۸ء جلد ۱: ۳۸۴

جلد ۴: ۲۳۱-۳۸۴

پُرانا عہد نامہ

پیدائش باب ۱۱: ۱۶۳

باب ۱۲: ۱۱۸-۳۱۷

باب ۱۵: ۹۰

باب ۱۶: ۶۸-۹۰-۱۱۸-۲۳۰

نیا عہد نامہ

متفرق کُتب

اخبارات و رسائل

رسالہ جامعہ احمدیہ سالنامہ ۱۹۳۰ء ۱۷۲
ریویو آف ریلیجنز انگریزی ۱۹۲۳ء ۹۰

انگریزی کتب

GEORGE SALE : The Koran P. 13

MAX MULLER : The Sacred Books of the East Pixxv (Introduction). P. 13

WILLIAM MUIR : Life of Mahomet (Mohammad p.b.u.h.) P. 13-376

H.A.L. FISHER : Napolean P. 52

Encyclopaedia Britannica P. 52-186

Commentry on the Old Testament 1893 P. 69

Encyclopaedia of Religion and Ethics P. 110, 118, 147, 172,207

The Jewish Encyclopaedia P. 118, 132, 163

Fredrick H. Martens : The Story of Religion and Philosophic Thought P. 118

MATHEW HENRY : The Family Devotional Bible with Copious Notes and Reflections on the Old and New Testament P. 230

Encyclopaedia of Islam. P. 326

THE EPIC OF MAN (TIME — LIFE INTERNATIONAL) P. 384

R.J. UNSTEAD : looking at History P. 384

M. S. SABIR : Story of Khyber P. 396

ARNOLD FLETCHER : Afghanistan Highway of Conquest. P. 396

JOHN GUNTHER : Inside Africa P. 403

PRINTED BY [illegible] LAHORE